

KİTAP TANITIMI

Kur'an İlimleri Menâhilu'l-'İrfân Tercümesi (Menâhilu'l-'İrfân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân)

Muhammed Abdülazîm Ez-Zürkânî

Çev. (Doç. Dr. Halil Aldemir, Yrd. Doç. Dr. Ramazan Şahan), Beka Yayıncılık, İstanbul 2015, 2 cilt 1290 sayfa.
ISBN: 978-6054997596

YUSUF AĞKUŞ

ARŞ. GÖR. KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
yusufagkus81@kilis.edu.tr

Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî tarafından kaleme alınan “Menâhilu'l-'İrfân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân” adlı eser “Kur'an İlimleri Menâhilu'l-'İrfân Tercümesi” adıyla Türkçeye çevrilmiştir. 2015 yılında Beka Yayıncılık tarafından iki cilt olarak basılan eserin birinci cildinin tamamını, ikinci cildinin de 154. sayfasına kadar olan kısmını Doç. Dr. Halil Aldemir, ikinci cildinin 155. sayfasından 655. sayfasına kadar olan kısmını ise Yrd. Doç. Dr. Ramazan Şahan çevirmiştir.

Mısırda yetişen son dönem âlimlerinden olan ve 1948 yılında Kahire'de vefat eden Muhammed Abdülazîm'in bu eseri hem ülkemizde hem de Arap dünyasında modern Kur'ân ilimleri çalışmalarında âdeta başucu kaynağı olarak kabul edilmiştir. Bu ilgi neticesinde de haklı olarak günümüz araştırmacıları tarafından *el-Burhân* ve *el-İtkân*'dan sonra Kur'an İlimleri alanında üçüncü sırada ismi zikredilir hale gelmiştir.

Zürkânî bu eserini, Ezher Üniversitesi Usûlu'd-Dîn Fakültesi İrşâd ve Davet Bölümü'nde ihtisas yapan öğrencilerinin isteği üzerine telif ettiğini (I. 27), telif ederken de davet ve irşad hususunda öğrencilerine bir ruh kazandırmayı hedeflediğini (I. 23), ayrıca -kendi ifadesiyle- İslâm düşmanlarının ortaya attıkları iddiaları ve Kur'ân-ı Kerîm'e yönelttikleri eleştirileri çürütme amacıyla kaleme aldığını belirtmektedir. (I. 33)

Müellif, kendisinin de belirttiği gibi öğrencilerinin ilmi araştırmalarında yardımcı olması amacıyla dili sade, anlaşılması kolay bir kitap yazmayı hedeflemiş (I. 33) ve mantıkla ilgili konular bir tarafa bırakılacak olursa bu hedefini genel olarak gerçekleştirmiştir.

Birinci cilt on bir, ikinci cilt altı bölüm olmak üzere, kitap toplam on yedi bölümden oluşmaktadır. Ulûmu'l-Kur'ân, Ulûmu'l-Kur'ân'ın Tarihi ve Terim Olarak Ortaya Çıkışı, Nüzûlu'l-Kur'ân, İlk ve Son İnen Âyetler, Nüzûl Sebebi, Kur'ân'ın Yedi Harf Üzere İnmesi, Mekki ve Medeni, Kur'ân'ın Toplanması, Tarihi ve Bu Konudaki İddialara Cevaplar, Âyet ve Sûrelerin Tertibi, Kur'ân'ın Yazılması ve Mushaflar, Kıraatler ve Kurrâ başlıklarıyla birinci cildin bölümleri; Tefsir ve Müfessirler, Kur'ân'ın Tercümesi, Nesh, Kur'ân-ı Kerîm'de Muhkem ve Müteşâbih, Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûbu, Kur'ân'ın İ'câzı ve Onunla İlgili Durumlar başlıklarıyla da ikinci cildin bölümleri oluşturulmuştur.

Yazar konuları ele alırken konuyla ilgili örneklerin tümünü kuşatan kapsamlı bir çalışmaya girmemiş, her bölümde konuyla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'den birkaç örnek vermekle yetinmiştir. Kimi konularda ise ayrıntıya girmesi okuyucu tarafından kitabın akıcılığına zarar veren bir unsur olarak görülebilir. Öyle ki bu durumun farkında olan ve mazur göstermeye çalışan yazar şu ifadeleri kullanma zarureti hissetmiştir:

Öyle zannediyoruz ki, bu konuda sözü uzattık. Ancak bu uzatmanın gerekli, hatta vazgeçilmesi mümkün olmayan bir durum olduğuna inanıyoruz. Çünkü ana gayemiz davet ve irşad konusunda ihtisas yapan öğrencilerimizi donanımlı hâle getirmektir. Zira onlar vaaz kürsülerine çıkmaya hazır hâldeler. Hitap edecekleri çevreler içinde mü'min ve inkârcı, dindar ve dindar olmayan, tanrıya bağlanan ve tanrı tanımayan, İslâm'a saldıran grupların kurbanları ve yeryüzündeki aşırı uçlarca aldatılıp heder edilmiş kimseler bulunmaktadır. (I. 145)

Müellifin ayrıntıya girdiği konulara örnek olarak i'caz bahsi gösterilebilir. Yazarın bu konuda ehemmiyetle durduğu, alıntılarda bulunduğu, başlıklar açtığı, fırsatını buldukça bu konuya temas ettiği görülmektedir. Ken-

disi de kitabında yeri geldikçe İslâm ile bilimin kardeşliğini açıklamayı hedeflediğini (I. 21) belirtmektedir. Yine “Kuran’ın ve Sünnetin Savunması” başlığı altında sahabenin önemini izah etmek için uzun uzun izahlar da bulunmuş sonunda da konun bu kadar uzatılmasının yerinde ve haklı gerekçeleri olduğunu belirtme zorunluluğu hissetmiştir. (I. 459)

Müellif her ne kadar bazı konuları oldukça fazla uzatmışsa da Kur’an ilimleri içerisinde zikredilen kıssalar, yeminler, el-vücut ve’n-nezâir gibi bazı konulara hiç değinmemiş; Huruf-u Mukkatta konusuna da sadece Mekki-Medenî başlığı altında bir iddiaya cevap niteliğinde değinmiştir. (I. 332-334) Bu konunun izahının neredeyse tamamını da Tantavî Cevherî’den iktibas etmiştir. (I. 337-345) Zürkânî’nin burada ve daha başka konularda yaptığı bu uzun iktibaslar da eleştirilebilecek bir husus olarak zikredilebilir. Öyle ki bu alıntılar zaman zaman araya hiç fasıla girmeden, izahta bulunmadan sayfalarca olabilmektedir. Örneğin “On Kiraatin Tamamının Mütevâtir Olduğunun Delillerle İspat Edilmesi” başlığı altında İbnu’l-Cezerî’den on üç sayfa alıntı yapmış (I. 593-605) ve yaptığı alıntının her ne kadar uzun olsa da ehemmiyetine binaen sabırla okunması gerektiğini tavsiye etmiştir.

Eserin dikkat çekici özelliklerinden hatta müellifin kitabı yazma gerekçeleri arasında sıraladığı hususlardan biri de bölüm sonlarında konuyla ilgili itirazlara, iddialara cevap vermesidir. Yazar bu şekilde hem öğrencilerini tartışmalara hazırlamayı hem de kutsallık atfettiği, değer verdiği hususları savunmayı hedeflemiştir. Konu ile ilgili problemlerin, itirazların ne olduğu ve bunlar hakkında nasıl düşünülmesi gerektiği hakkında tatmin edici bilgiler vermesi, özellikle de konu hakkında dile getirilen görüşler hakkında sebepleriyle birlikte tercihte bulunması kitabın sürükleyiciliğini, yazarın da ikna ediciliğini artırmaktadır. Örneğin Hz. Peygamber’in okumayazma bilip bilmediği hakkında söylenenleri zikrettikten sonra şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Kanaatime göre ağır ifadelerle eleştirmek ne âlimlerin bir yöntemi ne de araştırmacıların bir edebidir. Burada ele alınan konu teorik bir konudur. Buna benzer meselelerde hüküm vermek, arzu ve kişisel düşüncelere göre değil, güçlü olan delillere göre gerçekleşir. Gerek bu görüşte olanların, gerekse öteki görüşü benimseyenlerin delillerini incelediğimiz zaman Hz. Peygamber’in ümmiliğini gösteren delillerin kesin olduğunu, yazdığını ve yazarken sağ elini kullandığını gösteren delillerin ise zannî olduğunu ve hiç kimsenin bunların kat’î olduğunu iddia etmediğini fark ederiz. Bir de iki görüş arasındaki çatışmanın açık olduğunu görürüz. Ancak Hz.

Peygamber'in ümmiliğini gösteren delilleri onun ilk dönemleri, yazı bildiğini gösteren delilleri de son dönemleri ile ilişkilendirdiğimiz zaman görüşteki bu çatışmayı giderebiliriz. (I. 505)

Yazarın, dikkat çekici yönlerinden biri de bu itirazları, iddiaları klasik tartışma ve cedel usulüyle ele almasıdır. Karşıtlarının görüşlerini “şüphe” kelimesi ile nitelendirerek daha başta kanaatini izhar etmektedir. (I. 112) Bu minvalde, benimsemediği görüşleri zikrederken iddia sahiplerinin -müslüman olmasalar bile- ismini zikretmekten imtina etmiş; “Bu iddiayı dile getirenlere şöyle demişlerdir”, “Bazıları şöyle söylemiştir” ifadeleriyle yetinmiş; kişileri ve grupları hedef göstermemiştir. Yazar bu tutumunun gerekçesi olarak da onların bir gün bu iddialarından vazgeçebileceklerini, İslâm'ı seçebileceklerini, onları meşhur edip de insanların onları daha fazla tanınmasına ve takip etmesine vesile olmamayı göstermektedir. (I. 21)

Müellif önceki baskılarda benimsediği görüşünün hatalı olduğu kanaatine vardığında veya ilim ehli tarafından uyarıldığında sonraki baskıda görüşünün hatalı olduğunu söyleyebilmiş ve ondan vazgeçebilme erdemini göstermiştir. Örneğin birinci baskıda, yedi kıraatin mütevatir olup olmadığı ile ilgili olarak Ebû Şâme'nin “kurrâ arasında kıraat konusundaki farklı lafızların tamamının mütevatir olmadığı” görüşünü benimsemiş, sonraki baskıda da bu görüşün yanlış olduğunu ve bu görüşten vazgeçtiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Araştırma ve incelemelerim ile bu alanda söz sahibi büyük âlimlerin yazdıklarına muttali olma imkânının artması sonucu Ebû Şâme'nin bu konuda hata yaptığını, benim de onunla aynı görüşü paylaşmam sonucu hataya düştüğümü anladım. Hakka karşı insafli davranma görevi, okuyucunun huzurunda daha önce desteklediğim yönlere karşı durmamı ve tek tek bunları çürütmemi zorunlu kılmaktadır. Zira;

“Hakka dönmek bir erdemdir.” (I. 591) الرجوع إلى الحق فضيلة

Genellikle bölüm sonlarında ayetlere, şiirlere, arap atasözlerine yer vermiş böylelikle bir nevi konuyu özetlemiş hem de kitaba renk katmıştır. Yaptığımız tanıtıma da renk katması düşüncesiyle şu veciz ifadeleri zikretmek uygun olacaktır:

“Atmadan önce ok, tüy ile süslenir.” (I. 303) قَبْلَ الرَّيِّ يُرَاشُ السَّهْمُ

“Zeki birine işaret yeter...” (I. 303) اللَّيِّبُ تَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ

ثَوْبُ الرِّيَاءِ يَشْفُ عَمَّا تَحْتَهُ فَإِنْ التَّحَفَّتْ بِهِ فَإِنَّكَ عَارٍ

“Riya elbisesi altındakini gösterir, açar.

Ona bürünsen de üryansın, kalırsın naçar.” (II. 651)

Kitabın çevirisinde Dâru Kuteybe ve Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye başta olmak üzere birçok yayınevinin neşrettiği nüshalardan yararlanılmış olması ve bu vesileyle nüshaların eksiklerinin giderilmeye çalışılması çevirinin ehemmiyetini artırmıştır. Mütercimlerin lafzî çeviriden uzak durmaya gayret etmeleri, çeviride genel olarak akıcı ve anlaşılır bir dil kullanmaya gayret etmeleri de tercümenin bu önemine katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte ayetlerin, hadislerin, şiirlerin ve Arap atasözlerinin Arapçasına yer verilmiş olması da tercüme için artı bir değer olmuştur.

Yine dipnotta hadislerin tahriçlerine; bazı bilinmeyen kelimelerin, kavramların izahına yer verilmesi, yazardan farklı düşünülen hususlarda itiraz notları düşülmesi, gerek görüldükçe başlıklar konulması ve bu başlıkların köşeli ayrıçlar [] arasında verilmesi de tercümenin önemli özellikleri arasında görülmektedir.

Kanaatimizce gerek kitabın aslı gerekse tercümesi ilim dünyası için oldukça önemli bir yer işgal etmektedir ve yapılacak ilmi araştırmalara hassaten Kur'an ilimleri sahasında yapılacak araştırmalara ışık tutacaktır.